

Razkrivamo zgodovino slovenske zdravstvene nege

◆
Silva Vuga

V Utripu XXIX/1, februar-marec, 2021 je objavljeno gradivo »Zamolčana zgodovina slovenske zdravstvene nege«. Na strani 26 je omenjena bolničarka sestra Liberata (Ivana Mrzel). To omembo lahko osvetli zapis, ki ga v nadaljevanju navajam in sem ga predstavila kot nagovor ob odprtju 2. razstave zgodovinske delovne skupine DMSBŽT Maribor, ki je nosila naslov Efka in Liberata.

2. razstava zgodovinske delovne skupine DMSBŽT Maribor, »Efka in Liberata«
(Fotografija: arhiv društva)

Razstava je tokrat zajela dveletno proučevanje zgodovinskega utrinka, povezanega s kirurško zdravstveno nego mariborske bolnišnice v času okupacije, ko sta ilegalna pripadnost in simpatizerstvo z naraščajočim narodnoosvobodilnim uporom v našem okolju že bila tudi med stenami bolnišnice. Takrat sta na kirurškem oddelku delovali odgovorna operacijska sestra usmiljenka Liberata in njena pomočnica ali asistentka Efka. Splošna bolnišnica Maribor je bila na začetku zimskih mesecev leta 1944 v primežu nemške okupacijske agresije in takrat je prav tako že obstajalo tudi ilegalno zavezništvo med zdravniki. Od tukaj so delovale podtalne poti za prenašanje zdravil in sanitetnega materiala na položaje aktivistov in borcev. Pogosto je logistika na podeželju in okupiranih okoliških območjih terjala dolge kolesarske poti v nočnih urah in dolge pohode ogroženih prenašalcev do dogovorjenih javk. Efka je bila povezana z uporniškimi zaledjem na območju Lenarta, kjer se je v tistem času krepila baza partizanstva in so tudi žrtve bile velike. Zanesljivo sta skupaj z Liberato izvedli akcijo reševanja operiranca – partizanskega voditelja, ki je bil pod stražo pripeljan na kirurgijo. Povelje je prišlo iz Voličine. Od tam so prišli z vozilom, s katerim so pacienta odpeljali in rešili, potem ko sta Liberata in Efka poskrbeli, da je stražar s kavo dobil še uspavalo, tako da je zaspal in je reševanje uspelo. Akciji je kmalu sledilo novo povelje, da naj Liberata in Efka brez vsakega odlašanja zapustita kirurgijo, ker prihaja na oddelek gestapo. Povelje je poslal Efkini svak Vogrin Feliks iz Voličine. Efka je v istem trenutku tako naredila, a Liberata je ostala, ker so jo vezale redovniške obveznosti. Bilo je hitro slovo za dolga leta. Efka je na begu srečala gestapovce, vendar se jim je izmuznila. Uspelo ji je pobegniti. Liberato pa so gestapovci aretirali.

V zgodovinski delovni skupini smo sledili njunim potem pretresljivih in ganljivih postankov. Efka je bila domačinka z območja Lenarta. Bila je ilegalna kurirka in bežala je tja, kjer je bila zasidrana njena ilegalna baza – v Voličino pri Lenartu, k svaku Feliksu Vogrinu in njegovi ženi, Efkini rodni sestri Lojzki. Imela sta hišo v središču Voličine, zato je bilo treba bežati naprej. Bežala je v smeri Smrdeljevega skrivnega bunkerja, ki je bil sočasno miniatura partizanska bolnišnica, in javke na kovačiji Jožeta Domanjka in njegove žene Mile v smeri Pesjaka. Ponikniti in počakati na vodiča za Pohorski odred je bil Efkini načrt.

Efkina ilegalna pot je povezana z okoljem, v katerem je delovala (danes malo poznana) miniatura partizanska bolnišnica Cafo v Voličini pri Lenartu. Skrita je bila v osrčju velike kmetije na sosednjem gričevju Zavrha – nekdanjega domovanja generala Rudolfa Maistra.

Efki se je partizanstvo na Pohorju zaključilo z medaljo za hrabrost, ki jo častno varujemo v arhivskem depozitu DMSBZT Maribor. Po osvoboditvi si je Efka (Simonič Genofefa) ustvarila družino in si našla zatočišče zopet v Splošni bolnišnici Maribor. Delovala je kot strežnica – bolničarka na infektivnem oddelku do svoje upokojitve.

Liberata (Ivanka Mrzel) je po aretaciji stopila na svoj križev pot do mariborskega gestapa, od tu v celjski Pisker in slednjič na kompozicijo za koncentracijsko taborišče Rawensbrück. Do tja niso prispeli. Nekje blizu Berlina so se morali obrniti in vrniti zaradi porušenih poti. Osvobojena je bila iz koncentracijskega taborišča v Begunjah. Za sloves njenega humanega in požrtvovalnega delovanja je sprejela javno zahvalo tovarišice Pepce Kardelj. Liberata je po osvoboditvi najprej negovala bolnike na domu v okviru male redovniške skupine v domačem kraju Križu pri Litiji. Ob državnem ukrepu, da redovnice prenehajo delovati v javnem zdravstvu, se je njena pot končala v Bitoli v Makedoniji in čez čas v Beogradu. Tu je v redovniški skupnosti delovala do svoje upokojitve. Zatem se je vrnila v Slovenijo. Nekaj časa je bila katehetinja na Gorenjskem v Bohinjski Bistrici in se zblížala s svojo rodbino. Svoje zadnje zatočišče je našla v samostanski skupnosti na sedežu Province usmiljenk v Šentjakobu pri Ljubljani.

Po vojni sta se Efka in Liberata dolga leta iskali in se končno, v jeseni svojega življenja, srečali v Mariboru. Ob našem raziskovanju smo spoznali, kako sta dve hrabri, skromni ženski dveh svetov, povsem različnih ideologij, ki sta bili povezani med seboj z delom in etiko v zdravstveni negi, ravnali pogumno in humano, kot je velevalo plemenito srce in preprosto domoljubje.

Delovna skupina za ohranjanje zgodovine zdravstvene in babiške nege pri DMSBZT Maribor, marec 2021: Marjeta Kokoš, Silva Vuga, izr. prof. dr. Jadranka Stričević, Milena Frankič, Tanja Glavič